

Elementi prozodije u nastavi francuskog kao stranog jezika kod srbofonih učenika

Snežana Gudurić

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za romanistiku

Prozodija predstavlja sastavni deo artikulacione baze govornika koji je dugo vremena bio zapostavljan u nastavi stranih jezika. Najvažnije je bilo ispravno percipirati glasovne jedinice fonološkog sistema jezika koji se uči, pogotovo one kojih nema u fonološkom sistemu maternjeg jezika, a što predstavlja osnovu za njihovo pravilno izgovaranje. U savremenoj fonodidaktici, kao sastavni deo artikulacione baze jednog jezika, ravnopravno sa odgovarajućom artikulacijom glasova, smatra se i njihovo specifično ponašanje u glasovnom lancu, kao i prozodijske karakteristike glasovnih nizova, pre svega akcenat, ritam i intonacija. U tekstu ćemo ukazati na nekolike specifičnosti usvajanja prozodijskih elemenata francuskog jezika kod srbofonih učenika, s obzirom na različitu akcenatsku, ritmičku i intonacijsku organizaciju iskaza u ova dva jezika.

Ključne reči: fonetika, fonologija, prozodija, učenje/usvajanje jezika, fonodidaktika

Prosody represents an integral part of a speaker's articulatory base, which for a long time was neglected in foreign language teaching. The primary focus used to be on the correct perception of the sound units of the phonological system of the target language, especially those absent from the phonological system of the mother tongue, since this forms the basis for their correct pronunciation. In contemporary phonodidactics, as an integral part of a language's articulatory base, equal importance is given not only to the articulation of sounds but also to their specific behavior within the sound chain, as well as to the prosodic characteristics of sound sequences—above all, stress, rhythm, and intonation. This paper points out several specific features in the acquisition of French prosodic elements by Serbian-speaking learners, given the different organization of stress, rhythm, and intonation in the two languages.

Keywords: phonetics, phonology, prosody, language acquisition, phonodidactics

1. Uvod

Koliko nam se puta desilo da razgovaramo sa nekim ko savršeno pravilno izgovara pojedine glasove u govornom lancu njemu stranog jezika, ko ima bogat rečnik i gramatički savršeno ustrojene sintaksičke nizove, ali u čijem govornom izrazu osećamo da je reč o nekome kome taj jezik nije maternji, već o nekome ko ga je dobro naučio? Ono što ga odaje jesu upravo suprasegmentalna, odnosno prozodijska obeležja koja se javljaju kao primarni znaci raspoznavanja izvornih od govornika koji odlično govore neki strani jezik. Elementi prozodije predstavljaju ujedno i najsloženiji segment u usvajanju jezika, bez obzira na to da li maternji jezik i jezik koji se uči pripadaju istoj ili različitim jezičkim grupama.

Poteškoće vezane za usvajanje prozodije rastu ukoliko se uči jezik koji ne pripada istoj jezičkoj porodici (npr. indoevropskoj, altajskoj, amerindijanskoj, japanskoj, kinesko-tibetanskoj itd.)¹. Uvreženo je mišljenje da se artikulacione baze ovakvih jezika međusobno više razlikuju nego artikulacione baze jezika koji pripadaju istoj jezičkoj porodici, što ne mora biti u potpunosti tačno. Ukoliko posmatramo, na primer, jezike iz iste jezičke grupe indoevropske porodice – italijanski i francuski, njihove artikulacione baze se razlikuju u većoj meri nego, na primer, artikulaciona baza srpskog i italijanskog jezika, pri čemu pod pojmom artikulacione baze podrazumevamo kako osobeni izgovor pojedinih glasova - fonema, tako i suprasegmentalna obeležja jednog jezika (Gudurić 2009a).

Različiti jezici pokazuju različite prozodijske osobenosti. Jedni poznaju akcenat reči, drugi akcenat ritmičke grupe, neki raspoznaju tonove i dužine, a neki ne. Prozodijski sistem maternjeg jezika usvaja se u najranijem uzrastu, pre formiranja osećaja za pojedinačne minimalne fonemske nizove (slogove) ili pak za pojedinačne glasove – foneme (Pozojević-Trivanović 1984). Ako je neko stekao naviku da uvek akcentuje prvi slog u reči (kao što je to, na primer, slučaj u mađarskom ili slovačkom jeziku) i ako se ta navika tokom niza godina pretvorila u automatizam, odnosno u specifičan tip refleksne radnje koja prati realizaciju glasovnih nizova, prihvatanje drugačije organizacije iskaza i njena aktivna upotreba sigurno da će zahtevati dosta vremena i truda i to na dva međusobno uslovljena polja: perceptivnom i artikulacionom (Gudurić 2009a). Smatra se da se prozodijski sistem maternjeg jezika u potpunosti fosilizira u uzrastu od 8-10 godina.

Koliko su akcenat, ritam i intonacija uvreženi u govorne navike pojedinca, pa shodno tome i u njegovo psihičko ustrojstvo, najbolje pokazuju istraživanja P.

1 O jezičkim porodicama videti više u *Atlas jezika* (Comrie et al. 2008).

Fresa (Fraisie 1974). Fres je oformio dve grupe ispitanika: jednu su sačinjavali izvorni anglo-američki, a drugu izvorni francuski govornici. I jednima i drugima puštao je isti zvučni stimulus u istim vremenskim intervalima. Posle izvesnog vremena, jedan broj ispitanika čiji je maternji jezik francuski, počeo je da percipira zvučne stimuluse kao grupisane od po tri signala. Fres je zatim počeo da kombinuje zvučne signale u grupe od po tri, a nakon izvesnog vremena, jedan broj Francuza je percipirao treći stimulus u grupi kao duži od ostala dva, iako su sva tri i dalje isto trajala. Ovu pojavu Fres je pripisao uticaju navika vezanih za prozodijsku organizaciju francuske rečenice u kojoj je prisutan akcenat ritmičke grupe, pri čemu je finalni, naglašeni slog primetno duži od nenaglašenih. Anglo-američki ispitanici nisu pokazivali sličnu reakciju, te je Fres ovu pojavu obrazložio drugačijim poimanjem ritma kod ovih ispitanika, budući da se ritam engleskog jezika karakteriše tipom akcenta poznatim kao *stress*.

Pa ipak, uticaj maternjeg jezika nije i jedini faktor negativne interferencije u procesu usvajanja stranog jezika. Leder i Džejmz navode značaj životnog doba u kojem se počinje učiti strani jezik pri čemu se starije doba smatra nepovoljnijim. Tu je, zatim, i fonetska sposobnost učenika u kojoj dominantnu ulogu igra auditivna osetljivost², kao i izloženost jeziku (funkcija sredine u kojoj se jezik uči/usvaja), te sama ličnost učenika, kao i njegova interna i eksterna motivacija (Leather i James 1996).

2. Suprasegmentalna obeležja

Suprasegmentalna obeležja (ili prozodijska obeležja) jezika odnose se na one karakteristike govora koje nadilaze pojedinačne glasove (foneme) i utiču na veće jedinice, kao što su slogovi, reči ili rečenice. Ona imaju važnu ulogu u značenju, izražavanju emocija, ritmu govora i gramatičkoj strukturi. U osnovna suprasegmentalna obeležja spadaju akcenat, ritam i intonacija, dok se dužina i pauze javljaju kao dodatna obeležja bilo akcenta, bilo ritma, bilo intonacije. Pojedini autori, međutim, pauze i tempo govora svrstavaju u odelita suprasegmentalna obeležja, što svakako može biti opravdano. Tako Ladefoged i Džonson (Ladefoged i Johnson 2014) opisuju tempo, ritam, intonaciju i pauzu kao deo prozodije, odnosno kao deo suprasegmentalnih elemenata govornog lanca. Fromkin, Rodman i Hajmz (Fromkin, Rodman i Hyams 2017) objašnjavaju da suprasegmentalna obeležja uključuju intonaciju, naglasak, trajanje i ritam, pri čemu su tempo i pauze implicitno obuhvaćeni

2 Upor. sa fonološkom rešetkom / fonološkim rešetom Trubeckojia i fonološkom gluhoćom Polivanova.

kroz ritam i trajanje. U zborniku *Intonation Systems: A Survey of Twenty Languages* (Hirst i Di Cristo 1998) najveći broj autora intonaciju posmatra kao deo prozodijskog sistema čiji su sastavni delovi ritam i pauze, koji imaju veoma značajnu ulogu u strukturi govora.

Neupitno je, dakle, da tempo i pauze čine sastavni deo prozodijske realizacije govornog lanca, pogotovo kada se posmatra nivo intonacije rečenice. O njima se podjednako može govoriti kao o individualnim (npr. brzina govora pojedinca, ekspresivne pauze, oklevanja u govoru) ili kao o opštim (funkcionalna uloga pauza u razdvajanju sintaksičkih celina, brži tempo kao posledica uzbuđenja ili sporiji kod saopštavanja ozbiljnih ili neizvesnih sadržaja) prozodijskim elementima. Kako je pitanje tempa od sekundarnog značaja za naše istraživanje, u tekstu mu nećemo poklanjati posebnu pažnju, dok ćemo o pauzama (ne ekspresivnim) govoriti u okviru akcenta i ritma.

3. Opšte prozodijske odlike francuskog i srpskog jezika

Akcentat, ritam i intonacija, sa dužinama, pauzama i tempom, zajedno utiču na način na koji se nešto izgovara, dajući onome **šta** se izgovara osoben izraz. U mnogim slučajevima, promene suprasegmentalnih elemenata mogu promeniti značenje, dok najčešće menjaju pragmatičku funkciju iskaza.

3.1. Akcentat

Akcentat predstavlja isticanje jednog sloga unutar reči (bilo da je reč o leksemi ili o prozodemi) u odnosu na druge.

U francuskom jeziku, akcentat je intenzitetski, čija je glavna odlika dužina, a ne jačina udara na naglašenom vokalu. Pada na poslednji slog reči (ako reč stoji samostalno) ili ritmičke grupe u okviru jedne veće sintaksičke celine, pri čemu će se u tako pozicioniranom zatvorenom slogu stvoriti uslovi za pojavu dugog vokala. Dužina se, dakle, javlja samo u akcentovanom zatvorenom slogu i predstavlja isključivo kombinatorički fenomen, što znači da u jezičkom sistemu francuskog ona nije fonološki relevantna. Ovakav akcentat je tzv. primarni (ili glavni), dok se sekundarni javlja unutar duže ritmičke grupe i karakteriše ga modulacija glasa, a ne pauza koja mu sledi (Callamand 1986, Léon 2001, Martin 2009, Gudurić 2009b).

Akcentat je u srpskom jeziku po prirodi dinamičko-tonski i vezuje se za reč (osim u slučajevima proklitika i enklitika koje se, nemajući sopstvenog akcenta,

vezuju za akcentogenu reč), može biti dug i kratak i nikada ne pada na poslednji slog.³ I dug i kratak akcenat mogu imati i ton⁴ koji se definiše kao uzlazni ili silazni, a govorni niz može karakterisati i postakcenatska dužina. Ovako ustrojen akcenatski sistem ima funkcionalno obeležje, što znači da dužina, ton i mesto akcenta određuju značenje glasovnog niza odnosno reči – kòsa, Kòsa, kòsa, kòsa (genitiv imenice *kos*); zàpevati - zapévati (Ivić 1956, Kostić 2003, Petrović i Gudurić 2010).

3.2. Ritam

Ritam predstavlja obrazac vremenskih razmaka između naglašениh i nenaglašениh jedinica u govoru.

Francuski jezik se često opisuje kao silabički (syllable- timed) i u njemu se akcenat javlja u proseku na svakih 4-6 slogova. Dužina slogova u reči je približno ista, dok je poslednji, akcentovani slog u načelu dvostruko duži od prethodnih neakcentovanih. Iskaz je organizovan u ritmičke grupe koje predstavljaju ritmičke jedinice i koje se mogu sastojati od jedne ili više leksema. Pauze slede iza ritmičkih grupa sa primarnim akcentom, a ako su ove duže (preko 6 slogova), unutar njih javlja se sekundarni akcenat, čije je osnovno obeležje promena visine tona (uzlazna intonacija), a ne pauza, koja je primarna karakteristika glavnog akcenta. Unutar ritmičke grupe javljaju se posebni koartikualacioni fenomeni poput vezivanja i ulančavanja⁵.

Ritam je u srpskom jeziku istovremeno i slogovno-temporalni i kvantitativni, što znači da se unutar različitih ritmičkih jedinica - reči mogu javljati kratki i dugi slogovi. Za razliku od relativno ujednačene dužine slogova u francuskom, varijabilnost trajanja sloga u srpskom je znatna, s obzirom na to da tip akcenta i postakcenatska dužina izrazito utiču na ritam. Dugi i kratki vokali javljaju se kao fonološki relevantni segmenti iskaza, za razliku od francuskog u kojem su ove pojave isključivo fonetske, odnosno kombinatoričke (Callamand 1986, Léon 2001, Gudurić 2010).

3 Oksitonalni akcenat tipa *iktusa* može se u srpskom jeziku javiti kod jednog broja stranih reči (*lavabò, asistènt, cirkuzànt,...*), ali on se ne smatra standardnim. Kod standardnih oblika akcenat se pomera ka sredini reči (*lavàbo, asistent, cirkuzant,...*).

4 O tonskim osobenostima srpskohrvatskog akcenta videti u Ivić – Lehiste, *Prozodija reči i rečenice u srpskohrvatskom jeziku*.

5 Ulančavanje se javlja i između različitih ritmičkih grupa.

3.3. Intonacija

Intonacija se odnosi na melodiju rečenice, odnosno na promenu visine glasa u toku govora. Intonacija može signalizirati različite vrste rečenica (izjavne, upitne, zapovedne), ali i emocije i stavove govornika. Intonaciju u velikoj meri određuju akcenat i ritmičko ustrojstvo jezika.

Budući da francuski jezik ima intenzitetski akcenat, melodija se u ovom jeziku obično određuje na nivou iskaza – rečenice. Melodijska kretanja su uzlazna (uglavnom na tematskom, prvom delu izjavne rečenice) i silazna (uglavnom na drugom, rematskom delu rečenice)⁶. Uzlazna i silazna intonacija javljaju se i kao oznake vrste rečenice (upitna – izjavna), sintaksičke grupe (tema – rema) ili emocionalnog stava govornika (uzvik, negodovanje...). Jezički izraz je organizovan u jasno odeljene intonativne grupe, koje imaju gramatičko- ritmičke funkcije. Intonacioni vrhunac je na poslednjem slogu finalne ritmičke grupe, odnosno, intonacija se organizuje nezavisno od leksičkog akcenta (Léon 2001, Martin 2009, Gudurić 2010).

Srpski jezik, zahvaljujući specifičnom akcenatskom sistemu obeleženom varijabilnom dužinom i tonom, pokazuje vrlo bogata melodijska kretanja, sa promenama visine, dužine i tona (za razliku od prilično uniformne uzlazno-silazne intonacije u francuskom). Intonacija, kao i u francuskom, može odrediti vrstu rečenice (izjavna, upitna, uzvična) i emocionalni stav, ali isto tako i fokus. Intonacioni vrhunac je na akcentu reči, obično negde pri kraju rečenice (Ivić 1956, Kostić 2003, Petrović i Gudurić 2010).

4. Problemi u usvajanju prozodije francuskog jezika kod srbofonih učenika

Opšte je načelo da prilikom usvajanja stranog jezika, učenici u velikoj meri prenose artikulacione, pa samim tim i prozodijske navike maternjeg jezika u jezik koji uče.

Ovo načelo je u potpunosti primenjivo i na srbofone učenike koji uče francuski, pogotovo ako su se sa ovim jezikom prvi put susreli nakon uzrasta od 12 godina, koji se smatra optimalnim za učenje stranog jezika. Naši studenti pripadaju upravo ovoj kategoriji, odnosno najveći broj njih učio je francuski kao drugi strani jezik u gimnaziji (80%), dok je broj onih koji su ga učili od petog razreda osnovne škole (uzrast od 12 godina) svega 15%. Skoro na nivou statističke greške nalazi se broj učenika koji

6 Redosled tematskog i rematskog dela rečenice može biti i obrnut, ali je najčešći tema-remat.

su francuski učili samostalno, na kursovima jezika ili koji su došli iz neke frankofone sredine (5%).

Negativan transfer prozodije maternjeg jezika u francuski ogleda se podjednako u sva tri osnovna elementa – akcentu, ritmu i intonaciji.

4.1. Negativan transfer akcenta

Dva su osnovna problema vezana za negativan transfer akcenta srpskog u francuski kod učenika koji uče ovaj strani jezik. Prvi je vezan za mesto akcenta, a drugi za njegovu samu prirodu.

Kada je reč o mestu akcenta, problemi se javljaju na dva nivoa. Prvi je na nivou reči, a drugi na nivou tzv. ritmičke grupe, odnosno prozodeme (prozodijske reči). Poseban problem predstavlja sama priroda akcenta, odnosno prisustvo tona u srpskom i njegovo odsustvo u francuskom. O akcentu na nivou ritmičke grupe reći ćemo nešto više u narednom potpoglavlju budući da ovaj segment prozodijskog ustrojstva francuskog prelazi na polje ritma i kasnije na intonaciju rečenice.

Budući da u srpskom jeziku akcenat nikada ne pada na kraj reči, potrebno je preorijentisati svoje prozodijske navike sa početnih delova reči na njihov kraj. Automatizam stečen u maternjem jeziku uslovljava pojačan intenzitet na početnom slogu, što obično ne ostavlja dovoljno energije za pravilno akcentovanje poslednjeg vokala u francuskoj reči. Kako je veoma teško uticati na jačinu početnog udara (koja u starijem uzrastu predstavlja ustaljeni mehanizam), ostaje mogućnost diferencijacije koja, istina u drugačijoj ulozi, postoji i u maternjem jeziku – reč je o dužini. Bez obzira na uzrast u kojem se uči francuski jezik (posle 12. godine), uvek je moguće tražiti od učenika da produže poslednji slog. Ovo duženje će tokom vremena stvoriti novi mehanizam – slabije naglašavanje prethodnih slogova, jer će artikulacioni aparat čuvati deo energije za produženje finalnog sloga.

Slušanje izvornih govornika i imitiranje njihovog izgovora je od najveće pomoći, ali ponekad je potrebno uneti i pokoji ludički elemenat kako bi učenici postali svesni segmenta na kojem rade. U tom smislu može pomoći crtani film *Pepe le tvor*, u kojem zaljubljeni francuski tvor izjavljuje ljubav crnoj mački preko čijih leđa se razlila bela boja rečima : »Draga moja ljubaviiii.« Izgovarajući tipično francusko uvularno [ʀ/ʁ], Pepe naročito produžava poslednji samoglasnik ([i]). Ova naizgled bezazlena igra izgovora uticala je na ispravniju percepciju i još više na ispravniji izgovor finalnog sloga u francuskim rečima kod naših studenata.

Duženje poslednjeg sloga kod pojedinih učenika izaziva automatsko prisustvo tona, odnosno poslednji vokal pokazuje varijacije u visini tona od početka do kraja

njegove artikulacije. Insistiranje na ravnoj liniji delotvorno je ukoliko se vežbe dovoljno dugo ponavljaju. Zanimljivo je da je prisustvo tonskog organizovanja iskaza izraženije na nivou ritmičke grupe i intonacije rečenice, nego kod izgovora samostalnih reči.

Primer:

Francuska akcentuacija:

le chapeau [ləʃapo/]

le chapeau rouge [ləʃapoRu :ʒ/]

le chapeau rouge'de ma grand-mère [ləʃapoRu.ʒ'd(ə)maɡRɑ̃me :R/]

Negativan transfer iz srpskog jezika:

le chapeau [lə / ʃäpo] le chapeau rouge [lə / ʃä / po / Ru :ʒ/]

le chapeau rouge'de ma grand-mère [lə / ʃä / po / Ru :ʒ / də / ma / gRɑ̃ / me :R/]

4.2. Negativan transfer ritma

Prilikom usvajanja francuskog jezika, srbofoni učenici rečenicu najčešće segmentiraju ne na ritmičke grupe već na reči, čime narušavaju osnovni princip ritmičkog, a samim tim i intonacijskog ustrojstva francuskog iskaza. Dva su osnovna problema vezana za ovaj segment usvajanja prozodije francuskog – prvi se odnosi na mesto akcenta i posledice koje pogrešno mesto akcenta izaziva, a drugi na ton.

Akcentovanje svake pojedinačne reči remeti percepciju izvornog govornika, stvarajući kod njega zabunu i poteškoće prilikom razumevanja tako organizovanog glasovnog niza. Segmentacija iskaza na samostalne reči utiče na gubljenje vezivanja i ulančavanja (suglasničkog i samoglasničkog)⁷, koji predstavljaju dve esencijalne odlike ustrojstva francuske ritmičke grupe, pa posledično i same rečenice. Isto tako, pogrešna ritmička organizacija sprečiće propadanje finalnog vokala jedne reči ispred vokala kojim počinje naredna reč u okviru iste ritmičke grupe (npr. elizija tipa *qu'il, s'il, jusqu'à, c'est* ili pak propadanje nemog *e* u sintagmama tipa *entre eux, quatre hommes* i sl.). S druge pak strane, srbofoni govornici koji uče francuski, imaju velikih poteškoća da razumeju iskaze izvornih govornika upravo zato što očekuju da čuju odvojene lekseme za koje bi vezali određena značenja. Nasuprot očekivanjima, dobijaju akustičke celine koje se sastoje od više reči čiji je

7 Ulančavanje se vrši i između različitih ritmičkih grupa, pogotovo prilikom bržeg tempa govora.

izgovor dodatno povezan pojavama vezivanja i ulančavanja, čime se u potpunosti gubi očekivana slika samostalne reči⁸.

Problem pojave tonske varijacije vezuje se kako za finalni akcenat ritmičke grupe, tako i za sekundarni, koji se javlja unutar slogovno kompleksnije prozodijske strukture. Naviknuti na tonsko ustrojstvo akcenta u maternjem jeziku, srbofoni učenici prenose tonsku varijaciju i u francuski, pogotovo u slogovima u kojima se javljaju dugi vokali⁹. Vežbe sa kraćim ritmičkim grupama (*je les aime, on en parle, c'est un chat / ce sont eux, entre eux / entre nous, quatre homme / quatre femme...*) omogućuju da učenici lakše usvoje ritam francuskog iskaza, pri čemu se obavezno mora insistirati i na prirodi primarnog (glavnog) akcenta ritmičke grupe, uz lagano duženje finalnog sloga. U isto vreme, kod finalnih slogova u kojima se nalazi dug vokal, neophodno je ukazati učenicima na njihov ravan ton, što predstavlja značajnu razliku u odnosu na akcentovani vokal u maternjem jeziku. Ovaj potonji problem, međutim, većina učenika relativno lako rešava budući da je mesto francuskog primarnog akcenta različito u odnosu na srpski, te upravo ta razlika u poziciji utiče na (svesno ili nesvesno) nivelisanja tonske varijacije.

Primer:

Francuski ritam

le petit ami de ma voisine Lucie [ləp(ə)titami' d(ə)mavwazinlysi/]

Negativan transfer iz srpskog jezika:

le petit ami de ma voisine Lucie [lə / pə'ti /ami/ də/ ma/ vwazin / lysi/]

4.3. Negativan transfer intonacije

Negativan transfer intonacije iz srpskog u francuski jezik u neposrednoj je vezi sa negativnim transferom akcenta i ritma. Na prvom mestu, tonski akcenat iz srpskog jezika u velikoj meri očituje se u intonativnoj šemi francuske rečenice srbofonih učenika. Nas su posebno zanimala izjavne rečenice, kako proste, tako i složene.

Francuska izjavna rečenica ima jednostavno intonativnu šemu – uzlaznu melodijsku liniju na prvom i silaznu na drugom delu rečenice, pri čemu su ta dva intonativna dela jasno

8 Ova pojava je najočitija na nivou rečenice, na primer : *Les petits enfants / se sont adressés / aux instituteurs* [ləptizāfā / sasōtadrese / ozēstitytœ:R] ili *Ils l'ont réglé / entre eux* [illōregle / ātRø], dok srbofoni govornici, izgovarajući ove glasovne nizove, razdvajaju ritmičke grupe na samostalne reči, pri čemu najčešće izostavljaju vezivanje ([le pti āfā]), ili pak izgovaraju nemo [ə] ispred samoglasnika ([ātRəø]) što se izvornom govorniku nikada ne može desiti.

9 Finalni akcentovani zatvoren slog, pri čemu su u tom položaju svi nazalni vokali, zadnje [ɑ], zatvoreno [o] i zatvoreno [ø] uvek dugi, dok se dužina kod ostalih vokala javlja ispred [R, z, ʒ, v, vR].

odeljena. S druge strane, intonacija srpske rečenice je »valovita« usled tonskog akcenta na leksemama, sa jasnim silaznim tonom koji označava kraj rečenice. U interpretaciji srbofoničnih učenika intonativna šema francuske rečenice postaje »valovita« od početka do kraja, bez naznake o delimitaciji između bilo kojih njenih delova, i praćena je silaznim tonom u finalnom delu. Naglašavanje pojedinačnih reči dovodi do apsolutnog gubljenja ritmičkih grupa što posebno utiče na potpuno razaranje intonativne šeme francuske rečenice.

Rad na ispravnom intoniranju francuske rečenice počinje radom na suzbijanju tona na akcentovanom slogu, kao i organizovanjem rečenice u ritmičke grupe u čijim okvirima se javljaju odgovarajući izgovorni fenomeni (vezivanje, ulančavanje, elizija, propadanje finalnog nemog *e* ispred reči koja počinje samoglasnikom ili nemim *h*). Tek kada se savladaju ova prva dva koraka, moguće je preći na sledeći, koji predstavlja intonativnu organizaciju rečenice – odnosno njen uzlazni i silazni deo. U zavisnosti od dužine rečenice i njene strukture, uzlazni deo može činiti samo jedna reč (na primer, imenica u funkciji subjekta), sintagma od više reči koja čini jednu ritmičku grupu (na primer, imenica praćena determinantom i pridevom ili imenskim dodatkom), kao i klausa (na primer, vremenska, uzročna, uslovna i sl.) u sklopu složene rečenice. Ukoliko se složena rečenica sastoji od više nezavisnih jukstaponiranih rečenica, ili od dve glavne uz koje se vezuju dve zavisne klauze, ritam će pratiti smisao iskaza pri čemu će svaka klausa činiti posebnu ritmičku grupu, na kraju koje će se naći primarni akcenat. Intonaciona šema rečenice u celini će i dalje biti uzlazna do polovine (u slučaju istih vrednosti segmenata), a silazna u njenom drugom delu. Ovo praktično znači da bez obzira na unutrašnji raspored leksema, intonacija izjavne rečenice pratiće uvek tematsku uzlaznu i rematsku silaznu melodiju.

Primer:

Francuska intonacija izjavne rečenice:

Pierre / est parti. Pierre est parti, quand Paul est arrivé.

Paul entra, / prit un stylo, / s'assit à la table / et commença à écrire..

Negativan transfer iz srpskog jezika:

Pierre / est / parti. Pierre / est / parti, / quand / Paul / est / arrivé..

5. Zaključak

Učenje/usvajanje jezika je složen proces koji vodi ka dostizanju odgovarajućeg stepena jezičkog ponašanja. Prozodijski elementi spadaju u najtananiji segment jednog jezika i njihovo usvajanje je, u načelu, teže ukoliko se kasnije kreće sa učenjem drugog jezika. Da bi se prihvatio i usvojio novi sistem organizovanja iskaza, slušni aparat mora detektovati drugačiju akcentuaciju, ritam i intonaciju, učiniti te nove jezičke pojavne oblike dostupnim centrima u mozgu koji će zatim slati odgovarajuće impulse govornom aparatu u pravcu novih izgovornih navika.

Problemi u usvajanju prozodijskih elemenata francuskog jezika kod srbofonih učenika leže u osnovi na dva plana – na planu akcenta i na planu ritma, a što se kasnije odražava i na intonaciju rečenice. Mesto (na bilo kom slogu u reči osim na poslednjem) i tip akcenta maternjeg jezika (kratak i dug, tonski) u potpunoj su suprotnosti sa prirodom akcenta u francuskom (na finalnom slogu ritmičke grupe, a ne reči, akcentovani slog duži od svih ostalih koji imaju ujednačenu dužinu). Prvi korak u prevazilaženju negativnog transfera prozodije srpskog jezika treba da bude na planu ritma, odnosno na složenijem rečeničnom segmentu u odnosu na sam akcentovan slog. Kroz drugačije ritmičko ustrojstvo iskaza, izgubiće se mehanizam akcentovanja svake reči, a istovremeno sa drugačijom organizacijom sintagmi unutar rečenice treba insistirati i na duženju poslednjeg sloga svake ritmičke grupe.

Najteži deo korekcije prozodijskih obeležja leži u »brisanju« tona koji se mehanički sa akcenta reči iz maternjeg jezika prenosi i na intonaciju rečenice. Za razliku od dve jasne intonativne celine francuske izjavne rečenice (uzlazna i silazna), ona kod srbofonih učenika postaje »valovita«. Usvajanje pravilnog organizovanja rečenice u ritmičke grupe prvi je korak i ka postizanju ispravne intonacije.

Uspeh u prevazilaženju negativnog transfera prozodijskih elemenata srpskog kao maternjeg jezika u francuski, zavisi podjednako od nastavnika i sistemskog vežbanja, unutrašnje i spoljašnje motivacije, kao i uzrasta i specifičnih sposobnosti učenika. Prema našem iskustvu, uporan rad dovodi do toga da izvorni govornik francuskog pita našeg učenika iz kog kraja Francuske dolazi, a ne iz koje zemlje. Drugim rečima, kod onih koji su francuski učili kao strani jezik, pogotovo ako su se sa njim prvi put sreli posle desete godine života, uvek će se osetiti »nekakav akcenat«, ali važno je da on od strane izvornih govornika ne bude percipiran kao strani, već kao regionalni.

Zahvala

Ovaj rad nastao je u okviru projekta DIDAFE koji finansira Evropska unija, a na osnovu podataka dobijenih u toku rada sa studentima na predmetima Fonetika francuskog jezika i Fonetika i fonologija francuskog jezika I i II, između 1990. i 2020. godine na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu.

Reference

- Bloomfield, L. (1930). *Language*. New York: H. Holt and Company.
- Callamand, M. (1981). *Méthodologie de l'enseignement de la prononciation: Organisation de la matière phonique du français et correction phonétique*. Paris: Clé-International.
- Comrie, B., Matthews, S., Polinsky, M. (ur.). (2004). *Atlas jezika: Podrijetlo i razvitak jezika u svijetu*. Varaždin: Stanek.
- Fraisse, P. (1974). *La psychologie du rythme*. Paris: P.U.F.
- Fromkin, V., Rodman, R., Hyams, N. (2017). *An introduction to language* (11th ed.). Boston: Cengage Learning.
- Gudurić, S. (2009a). Artikulaciona baza i učenje jezika. U *Višejezični svet Melanije Mikeš* (Zbornik u čast Melaniji Mikeš). Novi Sad: Filozofski fakultet – DPLS.
- Gudurić, S. (2009b). *Osnovi fonetike s fonologijom francuskog jezika* [in Cyrillic]. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Hirst, D., Di Cristo, A. (ur.). (1998). *Intonation systems: A survey of twenty languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ivić, P. (1983). *Фонологија српскохрватског језика* [Fonologija srpskohrvatskog jezika]. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Kostić, S. (2003). *Фонетика српског језика* [Fonetika srpskog jezika]. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ladefoged, P., & Johnson, K. (2014). *A course in phonetics* (7th ed.). Boston: Cengage Learning.
- Leather, J. H., & James, A. R. (1996). Second language speech. U W. C. Ritchie i T. K. Bhatia (ur.), *Handbook of Second Language Acquisition* (str. 269-316). New York: Academic Press.
- Léon, J.-P. (2001). *La prosodie*. Paris: CNRS Éditions.
- Martin, P. (2009). *L'intonation du français*. Paris: Ophrys.
- Pjaže, Ž. (1977). *Psihologija inteligencije*. Beograd: Nolit.
- Polivanov, J. D., Pletner, O. V. (1931). *Грамматика японского разговорного языка* [Grammatika yaponskogo razgovornogo yazyka]. Moskva: Институт востоковедения имени Н. Н. Нариманова.
- Pozojević-Trivanović, M. (1984). *Slušanje i govor*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Troubetzkoy, N. S. (1986). *Principes de phonologie*. Paris: Klincksieck. (Première édition: 1949)